

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ ВЕРТЕП: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті на основі дослідження різних наукових джерел, записів і публікацій текстів вертепної драми розглядається історія дослідження українського народного вертепу, зокрема питання виникнення вертепного театру, його національної специфіки.

Ключові слова: український народний вертеп, текст, історія дослідження, питання виникнення.

В статті на основаних досліджуваних різних наукових джерел, записей и публікацій текстів вертепної драми розглядається історія дослідження українського народного вертепа, в частині питання походження вертепного театру, його національної специфіки.

Ключевые слова: украинский народный вертеп, текст, история исследования, вопрос происхождения.

The article which is based on research of various scientific sources, notes and publications of vertep drama texts considers the history of Ukrainian folk vertep research, including issues of vertep theater origin, its national peculiarities.

Key words: Ukrainian folk den text, history research, questions arise.

Проблемою походження українського народного театру вертепу цікавилось багато вчених. Навколо цього питання точились гострі суперечки між дослідниками, які змушували їх повертатись по кілька разів до цієї теми. Вченими було представлено все нові і нові матеріали для розв'язання, були висловлені здогади та гіпотези. Для історії культури і сьогодні залишається актуальним питання виникнення вертепного театру, його становлення й розвиток у зв'язку з історичними суспільно-політичними обставинами і умовами життя українців. У науковій літературі було зафіксовано декілька концепцій походження вертепу. Так, український етнограф, фольклорист М. Маркевич говорив, що «в Київ занесений вертеп через Польщу з Заходу, де здавна виставлялися події, взяті із святого письма» [15, 30]. Український дослідник П. Житецький пов'язував виникнення вертепної драми з театром маріонеток, шкільними містеріями. Одним з перших він висловив думку про своєрідність української вертепної драми. Український вчений М. Драгоманов вважав, що посередниками в засвоєнні вертепної драми могли бути німці [20, 56]. Ще один дослідник вертепної драми – росіянин О. Малинка, як і його попередники, виводив її із середньовічної містерії [20, 125]. За словами російського вченого М. Виноградова, первісний текст вертепної драми мав релігійний характер, вистави відбувалися в церкві [20, 126]. Втім, дослідники різних поколінь однакостайні у думці: «український вертеп своєрідний» [26, 301]. Російський дослідник С. Данилов говорить, що вертепна драма «в джерелах своїх церковного походження» [20, 70]. На превеликий жаль, вертепна драма

дійшла до нас у записах пізнішого часу, що і стало великою перешкодою у вивченні даної проблеми. До нас не дійшло жодного першого тексту вертепної драми, а лише пізніші її записи. Це була, на думку М. Грицяя, і головна перешкода на шляху вивчення походження українського вертепного театру. В такому ж стані знаходилась і польська шопка, яка мала історичні зв'язки з нашим вертепом [5, 17].

Вперше надрукований повний текст української вертепної драми здійснив у 1861 р. відомий історик М. Маркевич, а текст лялькової драми, яка побутовала в Сибіру – М. Щукін. Ці тексти виявилися близькими. У 1882 р. в журналі «Киевская старина» (т. IV) Г. Галаганом та П. Житецьким було опубліковано вертепну драму, записану в с. Сокиринці на Чернігівщині студентами Києво-Могилянської академії. Це був найдавніший, найкращий, найбільш цікавий текст вистави у порівнянні з іншими. Він відрізняється від інших відомих текстів вертепу, таких як: Волинський (1788 – 1791 р.), Новгород-Сіверський (1874 р.), Славутинський (1897 р, 1928 р.), Батуринський (кінець XIX ст.), Хорольський (1928 р.), Куп'янський (1937 р.) тим, що має монолог загорожця.

До історії вивчення вертепу неодноразово звертався у своїх фольклористичних студіях український вчений Іван Франко. Він вперше згадав про нього у статті «Руський театр у Галичині» («Зоря» №23, 24, 1885 р.), а про час появи – у статті «Наш театр» («Народ», 1892 р.): «Народ наш любив театральні вистави ще давно, в XVI і XVII віках, в часі першого пориву нашого національного розбудження; се доказують живі ще досі останки вертепів і велика популярність церковних колядок, що розвивалися під впливом давньої релігійної драми» [21, 285]. Значно більше уваги Франко приділив українському вертепу у праці «Русько-український театр» (1894 р.). «Майже рівночасно з містерією страстей Христових, - зазначав дослідник, - дійшов до нас відгук іншої західноєвропейської містерії – рождественської. Се був вертеп» [22, 300]. «Ставшися особливо власністю школи, - наголошував вчений, - вертеп прийняв ту подвійну форму, котру адаптувала шкільна драма: поважний текст і веселу інтермедію. Відповідно до сього змінилася і його архітектура: домок зробився двоповерховий: нагорі відбувалися сцени набожні (об'яснення і діалоги говорені були звичайно церковною мовою або хоч підмішаною церковними виразами), а внизу йшло зовсім інше життя, являлися фігури, вихоплені з живої дійсності: глупуватий мужик, циган, єврей, шляхтич, козак і т. ін. В тій формі існував у нас вертеп уже при кінці XVI віку (д. Ізопольський бачив у Ставищах вертеп з руським написом «сооружен 1591 р.») і в тій самій формі перетривав аж до нашого віку, аж до наших днів» [22, 301].

Вченим була висловлена думка про час створення вертепних драм: «Правда, текст вертепної драми мінявся, а той, що дійшов до нас (один в 30-тих роках, записаний Маркевичем, а другий недавно Галаганом), походить правдоподібно, бодай в другій, побутовій часті, з XVIII віку» [22, 301]. За І. Франком, «до того ж XVI в. відносяться сліди її популяризації в маріонетковій театрі, т. зв. вертепів» [23, 241]. І. Франко у своїй великій праці «До історії українського вертепа XVIII в.» (1906 р.) прагнув висвітлити ряд аспектів, які пов'язані з зародженням та розвитком українського вертепу. Аналіз українського вертепу дав підстави ученому зауважити: «український вертеп від найдавніших часів мав світський характер, малював типи та ситуації буденного життя» [25, 27], хоча і бере свої початки з Індії і Греції, вважав дослідник. Саме пошук національної специфіки вер-

тепу став одним з головних дослідницьких аспектів наукових гіпотез. Так, на думку П. Житецького, «український вертеп у своєрідній обробці його і в деяких подробицях, підказаних життям, є явище цілком самостійне» [10, 157].

Досліджуючи генетичні витоки вертепної драми, В. Перетц стверджує, що: «Український вертеп глибоко народний і за змістом, і за мовою» [18, 152], в порівнянні з яким західноєвропейський «здається безбарвним» [18, 159]. Ученим було розпочато художній аналіз текстів вертепної драми, проведено паралелі між польською «шопкою» і українським вертепом. А от проблемі розвитку вертепної драми вчений приділив мало уваги. Він розглядав її як етап розвитку західноєвропейської різдвяної містерії [18, 124]. У шостому томі своєї праці «Кукольный театр на Руси» російський дослідник розглядає час появи вертепної драми на Україні. Він говорить: «Про час появи вертепу в Південній Росії ми не маємо ніяких відомостей, але в XVI сторіччі він уже існував, і до цього часу належить перша про нього звістка. Е. Ізопольський, який описав вертепну виставу, бачив у Ставищах один вертеп, який мав напис: «року Христового 1591 збудований», і другий, позначений 1639 роком. Щодо тексту вертепної драми, який ми маємо в списках Маркевича і Галагана, він був складений не раніше, як у половині XVIII сторіччя» [18, 135 – 136, 149].

У 1908 році вченим була видана нова праця присвячена українському вертепу «До історії вертепної драми», в якій автор зазначає про час появи вертепу на Україні, в яких рукописах дійшли до нас тексти вистав: «Коли порівнюємо ті іконографічні дані, зібрані нами, з обставою вертепної драми, яка дійшла до нас в польських та українських редакціях, то переконаємося, що «вертеп» зберіг від старовини тільки одно своє назвище» [17, 17]. Дослідник засвідчив пізню появу вертепу на Україні – не раніше XVII ст. [17, 18]. Доказом цього для В. Перетца послужили гравіровані малюнки, які додавалися до всіх друкованих творів кінця XVI ст., зокрема до збірки різдвяних віршів Памви Беринди, виданій 1616 р. у Києві. Аналіз широкого історико-культурного матеріалу дав підставу вченому стверджувати, що появі вертепної драми в Україні, до якої долучилися П. Житецький, В. Перетц, І. Франко, О. Смирницький, Б. Грінченко та інші, дослідники найчастіше визнавали другу половину XVII – початок XVIII ст.

На початку XX ст. відомості польського етнографа Е. Ізопольського, на жаль, були сильно розкритиковані різними вченими. Першим це зробив польський дослідник С. Естрайхер: «Зовсім невіргодним є повідомлення Ізопольського, ніби він бачив русинські шопки (вертепи) з вирізаними датами 1591 і 1639. В ті часи ні в Польщі, ні на Русі шопки для сценічних вистав не були відомі» [24, 200 – 201]. Також критика на адресу польського вченого пролунала і від І. Франка в студії «До історії українського вертепу XVIII в.», в якій автор, зокрема, зауважує: «Найбільше туману напустив тут польський псевдо-етнограф Е. Ізопольський...», текст «не має ніякої етнографічної вартості, а що найбільше хіба таку, що автор чув десь про зміст такої драми, виставлюваної на українській мові, але не володіючи тою мовою і не будучи в силі записати текст по-українськи, він на даний зміст скомпонував польський текст. Що така вертепна драма чи сцена на українській мові справді була, се посвідчує д. Гнатюк, який у своїх молодих літах бачив вертепні вистави в Бучачі, і між ними згадує також сцену багача зі смертю, де багач між іншим співав:

*Поки прийде смерть із раю,
А я собі погуляю –
а потім підпивиши співав:
А я смерті не боюсь, не боюсь,
Я від смерті викуплюсь, викуплюсь.*

Слід сеї сцени – бо про окрему драму, мабуть, нема що говорити – заховався нам у вертепі, записаній у Скалі над Збручем, якого текст друкуємо в VIII розділі отсеї праці» [24, 196 – 197].

Процитувавши опис будиночка вертепу, який був поданий Е. Ізопольським, І. Франко висловився з цього приводу дуже різко, не на користь польському досліднику: «Вже с сього опису можна бачити, що сам Ізопольський ніколи не бачив вертепної вистави, або як бачив, то описав її дуже недотепно. Поперед усього збуджує сумнів сам триповерховий вертеп: знані нам старі вертепи, Маркевичів і Галаганів – двоповерхові. Підозрене також те, що каже Ізопольський про «компанію вояків з добошем» на версі вертепа; що се таке, чи також ляльки, чи лише малюнки і яка їх ціль – невідомо, ні в яких відомих нам вертепах та польських шопках того не бачимо. Ідея, що середній поверх служить складом для ляльок, се, здається, вигадка самого Ізопольського; цитований уже Фалібоговський із XVII в. свідчить, що ляльки по виставі ховали до мішка, і те саме бачимо й тепер при вертепах» [24, 197]. Проаналізувавши чималу кількість джерел, І. Франко втім змушений був констатувати наступне: «Коли саме появився вертеп на Україні, про се не маємо докладних хронологічних дат». Докази, наведені в тогочасних найновіших працях польських дослідників, присвячених польським яселкам і шопкам, видавалися І. Франку недостатніми, аби твердити про давнє походження шопки. Мова йде і про тексти шопкових драм та комедій, «важнішу бібліографію» яких учений подає в своїй розвідці [24, 199 – 201].

Цінність знайденого І. Франком тексту «польсько-руської вертепної драми» полягає в тому, що ми «маємо... найстаршу відому нам копію вертепної драми, найстаршу з усіх польських і українських» [24, 209]. Для ученого важливим було не стільки ствердження давності віднайденого ним тексту вертепної драми відносно інших відомих текстів Маркевича-Галагана, датованих серединою XVIII ст., скільки окреслення визначальних рис вертепної традиції, які безпомилково вказують на час походження драми: «наш текст уже тим виявляє старшу традицію, що мішає руські сцени з польськими, як се бачимо ще 1619 р. у Гаватовича або в опублікованій мною пасійній драмі з XVII в. («Киевская старина», 1891, кн. 4), де церковно-руський текст попереджено польським прологом. Також біблійна часть нашої драми, писана по-польськи, виявляє риси старшої від другої половини XVII в., нав'язуючи в способі трактування пастухів, ангелів, рабинів до тих вибриків гумору, яким визначаються німецькі та польські інтермедії з XVI та XVII в.» [24, 210].

Отже, можна говорити про те, що І. Франко не може вказати точну дату і час появи вертепу на теренах України. Згадуючи праці польських дослідників, які буцімто бачили вертеп в Україні, вчений і з їхніми здогадами не погоджується, вважаючи їх недостовірними, особливо Е. Ізопольського. Втім досліднику вдалося віднайти текст найстаршої польсько-руської драми.

З іншого боку, С. Марковський досліджуючи вертепну драму, погоджувався з свідченнями Е. Ізопольського про бачений ним вертеп: «Ізопольський не тільки бачив вертепну драму на власні очі, а й описав її – як на свій час – досить докладно. Отже, одкинути раз на завсіди усі свідчення Ізопольського, як то робили до цього часу, ми на сьогоднішній день навряд чи маємо право. Проте дата 1591 р. викликає в нас цілком законний сумнів, жодних бо слідів існування вертепної драми на Україні в XVI ст. ми ще не маємо. Таким чином, існування вертепної драми на Україні в другій половині XVII в. документально підтверджено. Проте жодних текстів записів XVII століття, як відомо, досі ще не відшукано [16, 5]. Засновник українського театрознавства О. Кисіль писав: «У нас є певні відомості про його існування в кінці XVII – на початку XVIII в» [12, 20]. Автор визнав: «Ні часу, коли він з'явився у нас у тій чи іншій формі, ні місця, звідкіль він перейшов до нас, ми не знаємо» [12, 20]. Багато часу та уваги приділяв дослідженню українського вертепу М. Возняк. У своїй праці «Початки української комедії» він писав, що вертеп виник в Україні наприкінці XVII ст. Також з вертепом носили «звізду». «Ходження з звіздою в Західній Україні відоме було вже 1680 р.» [4]. Автором була процитована різдвяна орація другої половини XVII ст., де згадуються яселки: «Коли взяти під увагу, з одного боку, згадку про звізду та з другого зазначений початок різдвяної вірші-орації, є всяка спокуса бачити тут ствердження, що вже тоді в Західній Україні був відомий вертеп, хоч може ще й не під цією назвою. Щонайдалі на кінець XVII в. Був відомий у Сибірі... Інша вірша є свідцтвом великої популярності українського вертепу вже при кінці XVII в.» [2, 142 – 143, 151].

У праці М. Грінченка «Нарис історичного розвитку української народної музики», опублікованій у 1947 р, йдеться про виникнення українського вертепу XVI – XVII ст. Цей період є найбільш інтенсивним щодо вироблення і стабільності форм української народної музики. На думку музикознавця, в цьому періоді є два основні етапи «творення форм народної музики». До першого дослідник відносить думи, історичні пісні, балади; до другого – канти, псалми, форми народного романсу. А «жанр народної драми, в якому найбільш оригінальним зразком є вертеп, - стверджує М. Грінченко, - становить посередній момент у народній творчості, момент, в якому сплітаються і діють ознаки першого і другого етапів» [8, 87]. Сучасна дослідниця української музики Л. Архимович, покликаючись на публікацію С. Марковського, пише: «Зародження вертепа історики відносять на кінець XVI і початок XVII ст., посилаючись на свідчення польського журналіста Ізопольського, який бачив у Ставищах вертепну скриню з написом «року христусового 1591 збудований» [1, 21].

Питанням походження українського народного вертепу займався О. Казимиров. «Не до кінця переконливим на сьогодні є заперечення І. Франка Ізопольському, який бачив в Ставищах примірник Вертепа з датою 1591 рік. Пізніші дані, про існування триповерхового Вертепа очевидно, в той час не були відомі Франкові». У документі датованому 26 грудня 1755 р. підтверджується побутування вертепної драми на Україні в середині XVIII ст. [11, 11, 13]. Вчений шукає нові докази про час виникнення вертепу. Він звертається до народної картини «Козак Мамай». «Нам важливе те, що на найбільш ранньому зображенні Мамай, датованому 5 травня 1642 року, є довгий напис – ніщо інше як цитата із вступної частини відомого монолога запорожця із світської частини вертепної драми. Повний текст монологу майже дослівно наведено в написі на картині з «Мамаєм» середини XVIII ст. Вертеп уже в першій половині XVII ст. побутував на Україні» [11, 12].

На жаль, ні енциклопедичні джерела, ні довідникова література не дають відповідь на питання походження вертепу. Так, в «Короткому словнику літературознавчих термінів» у статті «Вертеп» читаємо: «Вертеп – дуже популярний на Україні в XVIII і XIX ст. пересувний ляльковий театр, що виступав із виставами на ремарках, на міських і сільських площах у святковий дні, а іноді й по хатах. Перші згадки про вертеп на Україні в документальних матеріалах припадають на середину XVII ст., але перші записи вертепних драм зроблені лише в кінці XVIII ст.» [3, 46 – 47]. За 1 томом «Літературної Енциклопедії» поширення українського вертепу необхідно віднести до XVI ст. (задокументована згадка в 1573 р.) [14, 168].

У вирішенні складного питання датування появи вертепу в Україні слід пам'ятати, що цей театр пройшов великий шлях еволюції – від вертепу-обряду до популярного народного видовища. За своєю будовою, сценічними постановками, за ідейною спрямованістю текстів український вертеп виділяється серед інших лялькових театрів світу. Так, М. Тихонравов, один з перших дослідників вертепної драми, підкреслював особливе місце вертепу в історії духовної культури народу, а також його зв'язки з західноєвропейським ляльковим театром. Не дивлячись на те, що дослідник знав лише уривки вертепних дійств, він наголошував на тому, що українському вертепу належить почесне місце в історії східнослов'янського театру [7, 327].

Лялькові вистави здавна культивувались народними артистами-скоморохами. Про це згадується у білоруських, російських та українських фольклорних творах, літературних пам'ятках. З XVI ст. лялькові вистави були поширені на Волині [7, 329]. Вертепна драма використовує досвід п'єс-містерій та інтермедій, зокрема принципи типізації персонажів, введення до тексту пісенних творів – кантів, жартівливих пісень, колядок, елементів народної мови, побудови дій тощо. Вертепні вистави співвідносяться з новорічною обрядовістю. Під впливом народної творчості вертепна драма поступово втрачала свою релігійність, відділялася від звичайної ілюстрації «святого письма». Під час свого розвитку, особливо історичного, вертепна драма видозмінювалася, набидала різних сюжетних форм, втрачала окремі сцени і обирала нові. Особливо це було помітно у світській дії п'єси. Вже наприкінці XIX ст. світська частина зливається з «духовною», утворивши одноактну народну драму. Це були тексти вертепів Хорольського, Куп'янського та Новгород-Сіверського (запис останнього здійснив М. Чалий). Вертепна драма містила в собі не лише народні пісні, сатиру, прислів'я, а й колядки, народні вірші [7, 336].

Власне вертеп як вид народного мистецтва був зароджений після того, як слава скоморохів на Україні згасла. Народ добре засвоїв манеру лялькової гри. У XVI – на початку XVII ст. на Україні були поширені лялькові вистави світського змісту. Про такі ігрища були збережені протокольні достовірні дані. В актових книгах XVI ст. подано відомості про лялькові вистави поблизу міста Луцька [13, 64]. Лялькарями були виконані народні сценки в стилі «Петрушки». Російський філолог М. Тихонравов не вказував на час появи вертепної драми на Україні, повністю не дає описів вертепного будиночка. Власне цим можна пояснити й той факт, що автор один раз посилався на свідчення Ізопольського (сцена про Багача і Смерть) [19, 26].

Термін «вертеп» походить від старослов'янського слова вертеп, значення якого печера, де, за біблійною легендою, народився Ісус Христос. Точного визначення вертепу не існує, як і часу його появи на теренах України. Кожен дослідник тлумачить цей

термін по-своєму. Народний вертеп – це один із видів фольклорного театру, генетично та структурно поліелементний, пов'язаний з системою народної святковості [20, 14]. Український ляльковий театр «вертеп» є самобутнім та оригінальним явищем української народної культури і ця самобутність виявляється у таких рисах, як: він є наслідком творчості прогресивної частини студентів Київського колегіуму. В основу своєї праці вони поклали здобутки народу – лялькову гру, музику, пісні, танці тощо. Появу вертепу слід віднести до другої половини XVII ст. В цей період український народ використовував усі засоби боротьби, в тому числі і мистецтво, задля захисту і відсічі своїх земель від польсько-шляхетських загарбників. Вістря вертепної драми часто було спрямоване проти іноземних загарбників [6, 163]. Вертепний театр був поширений майже на всій території України. Було записано чимало інформації, зокрема п'єси наддніпрянського вертепу зафіксовані в різних місцевостях, і мають свої індивідуальні особливості, хоча наближені одна до одної за сюжетом та змістом. Ці дані свідчать про те, що всі тексти мають генетичний зв'язок та одне коріння. Проте вертеп з Галичини відрізняється від усіх інших за рахунок впливу польської «шопки», втрачаючи свою самостійність. Практично завжди західноукраїнські тексти утилізувались під «шопку». Якщо взяти до уваги духовну (побожну) частину наддніпрянської вистави, в якій вона відмежовувалась від інтермедійної, то в західноукраїнському світська (народна) перепліталася з картинами духовного змісту.

Як відомо, релігійна дія вертепу була побудована на основі шкільної драми різдвяного циклу про Ірода, проте автори надали цьому тексту простоти і драматизму. Під впливом сучасності, актуальних проблем вертепна драма поступово втрачала свою релігійність – вона перестала бути ілюстрацією «святого письма». Зазначимо, що герої інтермедійної дії виступали на сцені попарно. Деякі літературознавці почали припускати, що це – наслідок релігійної події: принесення поклонів і дарів Ісусові Христові від людей різних національностей [6, 170].

Світська дія вертепу мала окремі паралелі з інтермедіями до шкільних драм, п'єс М. Довгалевського та Г. Кониського. Слід наголосити на тому, що студенти зверталися до інтермедій і брали з них багато чого для створення вертепних вистав, але спорідненість пояснюється тим, що автори інтермедій і вертепних драм діставали матеріал з єдиного джерела – життя народу і усної творчості. Вертепні драми, інтермедії до шкільних драм були першими творами давньої української літератури, в яких зроблено спробу типізувати образи в сатиричному напрямі. Це яскраво представлено у вертепній сцені, в якій зображено «войовничі» вихваляння шляхтича [6, 172]. Вертепна драма вбирала в себе народні пісні, сагиру. У релігійній частині помітне місце займають духовні псалми, вірші: їх чимало у вертепних виставах. У найдавнішому, Сокириньцькому вертепі, маємо аж 27 кантів, які пов'язані з сюжетом драми [6, 180].

Духовні вірші лялькової драми поділяються на три групи. До першої групи належать вірші, взяті із релігійних пісенників і без змін внесені до п'єси. Вони найменше пов'язані з сюжетом; за складом близькі до народного віршування. До другої групи належать духовні вірші, які були написані самими авторами. За основу пісні брались сюжети про Ірода. В духовних віршах третьої групи не було гнучкої тональності. Тексти їх більш придатні для виконання речитативом, ніж для пісенного. Ці вірші не мають вираженого художнього засобу, мелодії до них одноманітні, тематика скуга. Третя група має найменше пісень

[6, 181]. В українській вертепній драмі присутнє гармонійне поєднання діалога і монолога. Для того, щоб п'єса стала популярною, набула сценічності їй сприяли фактори, які стосуються мовної структури вертепу. Мова йде про жести, ремарки, інтонацію. Маємо численні відгукі про вистави. Так, М. Чалий у своїх «Воспоминаниях» зазначає: «Із всіх вистав, які мені доводилось бачити в дитинстві, найсильніше враження справив на мене вертеп» [27, 27]. У ляльковій драмі спостерігаємо переплетіння мовної та жестово-інтонаційної систем.

Вертеп – театр оригінальної сценічності. Замість акторів на сцені виступають ляльки, а мову відтворюють живі артисти. Для того, щоб передати стан людини у ляльковому театрі має бути присутня інтонація. Актор, який говорив за скринькою робив це [6, 186]. Українська вертепна драма проіснувала досить довго. Завдяки своєму піднесенню на вершини вона могла бути ґрунтом для створення побутових реалістичних п'єс [6, 187]. У XVIII – на початку XIX ст. популярним був народний вертепний театр на Полтавщині: тут було записано текст Сокиринського вертепу в 1770 р. у с. Сокиринці, пізніше – Турівський в с. Турівці, є очевидці, які бачили вистави в м. Полтаві, про що зазначає М. В. Гоголь [6, 193]. Діяльність вертепного мистецтва стала популярною за межами України. Вертеп побутував у Росії, Білорусії, Сербії та інших слов'янських країнах. Така велика популярність є наслідком користі, яку давав трудящим людям цей оригінальний театр [7, 336]. Успішному розв'язанню проблеми походження народного вертепу нам допоможе історико-порівняльне вивчення його з фольклорним театром інших народів, зокрема російського, білоруського, однак поки крім спостережень є лише кілька спроб.

Український вертепний театр – самобутнє явище у розвиткові нашої театральної культури. Вертеп виник у народі і пройшов певний шлях становлення і розвитку. На кожному етапі свого розвитку він відображав суспільно-політичні обставини на Україні, починаючи від того часу та подій, які й викликали його до життя [9, 67].

1. *Архимович Л.Б.* Українська класична опера. Історичний нарис. – К., 1957. – 311 с;
2. *Бахтин Н.Н.* Марионетки //Новый энциклопедический словарь. – 1915. – Т.25;
3. *Вертеп* //Лесин В.М., Полинєць О.С. Короткий словник літературознавчих термінів. – К.: Рад. школа, 1961. – С. 46 – 47;
4. *Возняк М. С.* Початки української комедії (1619 – 1819). – Львів: Всесвіт, 1919. – 251 с;
5. *Грицай М.С.* До історії української вертепної драми // Вісн. Київ. ун-ту. Сер. філол. та журн. – 1962. – № 5. – Вип. 2. – С. 14 – 20;
6. *Грицай М.С.* Українська драматургія XVII – XVIII ст. К., 1974. – 198 с;
7. *Грицай М.С.* *Микитась В.Л.* *Шолом Ф.Я.* Давня українська література за редакцією професора Грицай М.С. – К., 1989;
8. *Грінченко М.О.* Нарис історичного розвитку української народної музики // Мистецтво. Фольклор. Етнографія. – К.: Вид-во АН УРСР, 1947. – Т. 1 – 2. – С. 81 – 93;
9. *Данченко В.Б.* Український вертеп: Роздуми про виникнення та побутування // Народна творчість та етнографія. – 1973. – №1. – С. 64 – 67;
10. *Житецький П.Г.* Малорусские вирши нравоучительного содержания. – «Киевская старина», т. 27, 1892, с. 157;
11. *Казимиров О.А.* Український аматорський театр: (Дожовтневий період). – К.: Мистецтво, 1965. – 133 с;
12. *Кисіль О.Г.* Український театр: Дослідження. – К.: Мистецтво, 1968. – 258 с;
13. *Левицький О.* Великодні «кукли». – «Україна», кн. 1, 1914, с. 64;
14. *Літературознавча енциклопедія: У 2 т.* /Авт. – уклад. Ю.І. Ковалів. – К., 2007. – Т. 1. – С. 168 – 169;
15. *Маркевич Н.А.* Обычай, поверья, кухня и напитки малороссиян /Изд.

И. Давиденко. – Киев, 1860. – 172 с; 16. *Марковський Є. М.* Український вертеп. – К., 1929; 17. *Перетц В.М.* До історії вертепної драми //Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка. – 1908. – Т. 85. – Кн. 5. – С. 5 – 20; 18. *Перетц В.М.* Кукольный театр на Руси: (Исторический очерк) //Ежегодник императорских театров. Сезон 1894 – 1895 гг. Приложения. – Спб., 1895. – Кн. 1. – С. 85 – 185; 19. *Тихонравов Н.С.* Начало русского театра //Летописи русской литературы. – М., 1861. – Т.3. – Отд. 2. – С. 7 – 47; 20. *Федас Й.Ю.* Український народний вертеп (У дослідженнях XIX – XX ст.). – К.: Наукова думка 1987; 21. *Франко І.Я.* Наш театр //Збір. творів в 50 т. – 1980. – Т.28. – С. 279-292; 22. *Франко І.Я.* Русько-український театр: /Історичні обриси/ – 1981. – Т.29. – С.293 – 336; 23. *Франко І.Я.* Русько-українська література, II //Франко І.Я. Краса і секрети творчості: Статті, дослідження, листи /Упор. та прим. Р.Т. Гром'яка, Ф.Д. Пустової. – К.: Мистецтво, 1980. – С. 239 – 250; 24. *Франко І.Я.* До історії українського вертепу XVIII в. //Збір. творів. В 50 т. – К.: Наук. думка, 1982. – Т. 36. – С. 170 – 375; 25. *Франко І.Я.* До історії українського вертепа XVIII в. – «Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка», т. 71, 1906, с. 27; 26. *Хоменко В. Г.* Народна драма //Українська народна поетична творчість. – К.: Рад. школа, 1965. – С. 296 – 305; 27. *Чальый М.К.* Воспоминания «Киевская старина», т. 24, №1. – 1889, с. 27.

Гудзенко О., к. філол.н., наук. спів.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

РЕКОНСТРУКЦІЯ БУТТЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ДРАМАТУРГІЇ 20-Х – 30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Досліджено онтологічні моделі в українській драматургії 20-х – 30-х років ХХ століття.

Ключові слова: *буття, п'єса, картина світу, персонаж.*

Исследовано онтологические модели драматургии 20-х – 30-х годов ХХ века.

Ключевые слова: *бытие, пьеса, картина мира, персонаж*

This article investigates ontological models in the Ukrainian drama 20's – 30's years of the XX century.

Key words: *life, play, world picture, character.*

Одна із основних відмінностей драми як літературного роду від лірики та епосу полягає в тому, що розкриття характеру в дії виключає, як правило, наявність авторських роздумів, оцінок, описів. А. Цейтлін зазначає, що дійові особи повною мірою замінюють собою їх творця [1, с. 481]. Але як саме відбувається ця заміна? Як безпосередньо реалізується причинно-наслідковий зв'язок між авторським “Я” і системою образів? У розв'язанні цієї проблеми важливе місце посідає осмислення концепції буття письмен-